

Л.Ф. ЛИТВИНЕЦЬ, асис.

Національний університет харчових технологій

ОПТИМІЗАЦІЯ ТОВАРНО-МАТЕРІАЛЬНИХ ЗАПАСІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ

Розглянуті раціональні методи управління оборотним капіталом підприємства.

Враховуючи погіршення ефективності розміщення обігових коштів вносяться пропозиції щодо формування оптимальної структури обігових коштів, коригування їхнього обсягу.

Ключові слова. *Оборотний капітал, інструменти управління товарно-матеріальними активами, нормування товарно-матеріальних активів, мінімізація витрат щодо формування товарно-матеріальних активів.*

Рассматриваются рациональные методы управления оборотным капиталом предприятия.

Ввиду ухудшающейся эффективности размещения оборотных средств вносятся предложения о формировании оптимальной структуры оборотных средств, корректирования их объема.

Ключевые слова. *Оборотный капитал, инструменты управления товарно-материальными активами, нормирование товарно-материальных активов, минимизация издержек к формированию товарно-материальных активов.*

Ключовою у реалізації стратегії підприємства є проблема достатності оборотних активів, механізм їх планування і поповнення, аналіз ефективності їх використання. Політика управління оборотними активами важлива насамперед з позиції забезпечення безперервності й ефективності поточної діяльності підприємства.

© Л.Ф. Литвинець, 2007

Питання, пов'язані з дослідженнями методів управління оборотним капіталом розглянуті вченими: Нікбахт Е., Гроппеллі А., Бланк І.А. Стоянова О.С., Ковальова О.М. та інш.

До основних завдань управління оборотними активами належать: забезпечення безперебійності виробничого процесу, прискорення оборотності

загальної суми оборотних активів, забезпечення ліквідності активів, підвищення рентабельності оборотних активів, мінімізація ризиків і втрат, пов'язаних з формуванням і використанням оборотних активів.

Оборотний капітал — це капітал, який інвестується підприємством в поточні операції на період кожного операційного циклу. Оборотною капітал, як і основний капітал являє собою певні виробничі відносини, які складаються з розвитком підприємництва.

Оборотний капітал безпосередньо бере участь у створенні нової вартості, функціонування в процесі обороту всього капіталу. При цьому співвідношення основного та оборотного капіталу впливає на величину отриманого прибутку. Оборотною капітал обертається швидше, а ніж основний капітал, що пов'язано із специфікою цього виду капіталу. Термін обертання оборотного капіталу залежить від галузевої належності підприємства. Наприклад, підприємства харчової промисловості в середньому протягом фінансового року здійснюють 200—270 оборотів, при цьому тривалість циклу становить 1,3—1,8 дня. Зі збільшенням долі оборотного капіталу в загальній сумі авансованого капіталу час обороту всього капіталу скорочується, а отже і збільшується можливість росту додаткової вартості, тобто прибутку.

В управлінській діяльності використовують поняття чистого оборотного капіталу. Його величина визначається, як різниця між поточними активами та поточними зобов'язаннями. В нормальних умовах функціонування суб'єктів господарювання величина поточних активів має перевищувати величину поточних зобов'язань.

Оборотний капітал характеризується не тільки обсягом і структурою, а й ліквідністю поточних активів.

Згідно теорії фінансового менеджменту оборотний капітал складається з постійного та змінного капіталу. Та частина поточних активів, яка постійно знаходиться в розпорядженні підприємства і в розмірі необхідного мінімуму забезпечує господарську діяльність, складає основу постійного оборотного капіталу.

При виникненні додаткової потреби в коштах, обумовленої, наприклад, сезонним характером виробництва і реалізації або іншими об'єктивними причинами, так, для підприємств цукрової промисловості утворюється змінний капітал.

Таким чином, ефективність управління оборотним капіталом, визначається рядом факторів: об'ємом і складом поточних активів, їх ліквідністю, співвідношенням між власними та запозиченими джерелами покриття поточних активів, величиною чистого оборотного капіталу, співвідношенням постійного і змінного капіталу та іншими взаємопов'язаними факторами.

На відміну від основного капіталу, який неодноразово бере участь у виробничому циклі, оборотний капітал функціонує тільки в одному виробничому циклі і повністю переносить свою вартість на весь виготовлений продукт протягом цього циклу.

За джерелами формування оборотний капітал поділяється на власний та запозичений.

Власний оборотний капітал підприємства з розвитком підприємницької діяльності і акціонування відіграє провідну роль, так, як забезпечує фінансову стійкість та оперативну самостійність господарюючого суб'єкта.

Запозичений капітал, який залучається у вигляді банківських кредитів та інших форм зовнішнього фінансування, покриває додаткову необхідність підприємства в коштах.

Розміщення оборотного капіталу в відтворювальному процесі призводить до розподілу його на оборотні виробничі фонди і фонди обертання. Оборотні виробничі фонди функціонують в процесі виробництва, а фонди обертання — в процесі обігу, тобто реалізації готової продукції та придбанні товарно-матеріальних цінностей. Оптимальне співвідношення цих фондів залежить від долі оборотних виробничих засобів, які беруть участь у створенні додаткової вартості.

Управління оборотним капіталом тісно пов'язане з його складом та розміщенням. У різних господарюючих суб'єктів склад та структура оборотного капіталу неоднакові, так як вони залежать від форми власності, специфіки організації виробничого процесу, взаємовідносин з постачальниками та покупцями, структури витрат на виробництво, фінансового стану та інших факторів.

Стан, склад та структура виробничих запасів, незавершеного виробництва та готової продукції являється важливим індикатором комерційної діяльності підприємства. Визначення структури та виявлення тенденцій елементів оборотних коштів дають можливість прогнозувати параметри розвитку підприємництва.

Управління запасами, яке включає запаси сировини та матеріалів необхідні для процесу виробництва (виробничі запаси), незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів і готову продукцію на складі, означає, перш за все, визначення потреби в цих запасах, які забезпечують безперебійний процес виробництва та реалізації.

Важивим елементом управління запасами є науково обґрунтована оптимізація їх об'ємів. В цих цілях вирішуються задачі мінімізації витрат, авансованих у зазначені види запасів товарно-матеріальних цінностей.

Визначення потреби підприємства в фінансових ресурсах для створення певних видів запасів здійснюється шляхом нормування. Правильний розрахунок цієї потреби має велике економічне значення, так як встановлюється постійно необхідна мінімальна сума власних оборотних коштів, яка забезпечує стійкий фінансовий стан підприємства.

Основні принципи нормування оборотних коштів корегуються в залежності від змін умов господарювання. Нормування оборотних коштів здійснюється на кожному підприємстві у відповідності із кошторисами витрат на виробництво та невиробничі потреби, бізнес-планом, який відображає всі сто-

рони комерційної діяльності. Таким чином, забезпечується взаємозв'язок виробничих та фінансових показників.

В нових умовах господарювання, тобто переходом до ринкової економіки, створення нормативних запасів матеріалів на підприємствах стало проблемою, яку важко розв'язати. Значною мірою це обумовлено постійним ростом цін на матеріали. Тому ціллю управління матеріальними запасами в умовах ринкової економіки являється досягнення оптимальних вкладень капіталу в матеріали. Досягненню зазначеної цілі сприяє використання методики оптимального вкладення коштів в запаси матеріалів та покупних комплектуючих виробів, розробленої для промислових підприємств.

Методика основана на використанні методу економічного розміру заказу матеріалів та використанню відомої системи своєчасного виробництва («just-in-time», тобто «точно в строк»).

Своєчасне виробництво в його самому спрощеному розумінні означає систему виготовлення продукції у необхідній кількості «точно в строк», тобто до моменту споживання. Відповідно, матеріали та покупні вироби необхідно придбати в кількості, яка може забезпечити такий обсяг виробництва.

Відповідно методиці оптимального вкладення коштів в запаси матеріалів та покупних комплектуючих виробів наявність товарно-матеріальних запасів більше чітко визначеної величини вважається недопустимою надмірністю, яка негативно впливає на фінансову стійкість підприємства. З практичної точки зору головною ціллю методики оптимального вкладення коштів в запаси матеріалів являється «знищення» любых зайвих витрат на створення запасів. А головним критерієм успіху або невдачі в цій роботі є наявність оптимальної або надлишкової кількості запасів матеріалів. При цьому повинна бути забезпечена безперебійна робота виробництва. Відповідно методики при плануванні запасів рекомендується використання моделі економічного розміру замовлення (ЕРЗ). Розрахунок ЕРЗ здійснюється за формулою:

$$ЕРЗ = \sqrt{\frac{2 \times Z \times \Pi}{C}}$$

де: ЕРЗ — економічний розмір замовлення, в кг; Z — витрати на підготовку замовлення (розміщення, доставка, прийомка) в розрахунку на одне замовлення, в грн.; Π — річна потреба в одиницях товарно-матеріальних цінностей, в кг; C — витрати по зберіганню запасів в розрахунку на одиницю запасів, в грн.

Частоту доставки матеріалу, тобто скільки разів матеріал необхідно придбати і доставити на підприємство в об'ємі ЕРЗ, визначається як відношення річної потреби матеріалу « Π » до ЕРЗ, при цьому перша партія, яка поставляється повинна бути видана в виробництво безпосередньо при запуску.

Для організації ритмічної роботи виробництва за методикою оптимального вкладення коштів в запаси матеріалів використовується модель точки

відновлення замовлення. Дана модель дає відповідь на питання, коли необхідно розташовувати нове замовлення на матеріали.

Використання цієї моделі вимагає знання часу (тривалості) виконання замовлення. Іншими словами, точка відновлення розраховується, як відрізок часу, необхідний на здійснення замовлення та доставку замовленого об'єму запасів на підприємство.

З метою виключення перебоїв в поставці матеріалів з вини постачальників, що може привести до збоїв у виробництві, і можливо до тимчасового незадоволеного попиту на товари, методика передбачає створення єдиного резервного (страхового) запасу.

Нестача матеріалів може мати негативні наслідки у вигляді простоїв обладнання та порушення графіка виробництва, що стане причиною зростання витрат. Окремо необхідно врахувати втрати від незадоволення потреб покупців продукції і можливе підвищення тиску конкурентів.

Визначення допустимого об'єму резервного запасу заключається в досягненні рівноваги між можливою нестачею запасів та витратами по утриманню резервного запасу, достатнього, щоб уникнути зупинки виробництва, встановлюючи рівень резервного запасу матеріалів, необхідно врахувати декілька факторів:

- надійність постачальників матеріалів з точки зору своєчасності виконання замовлення та якості матеріалів;

- тривалість транспортування виконаного замовлення;

- витрати на утримання резервного запасу;

- втрати, обумовлені нестачею матеріалів і відповідно недостатнім об'ємом готової продукції, незадовільним попитом клієнтів та втратою престижу підприємства в очах споживачів.

Висновки. Використання методики оптимального вкладення коштів в запаси матеріалів та покупних виробів на підприємствах дозволяє досягти наступних цілей: мінімізувати вкладання грошових коштів в запаси матеріалів; прискорити оборотність в одному з важливих складових оборотних коштів; звести до мінімуму (тобто до величини, рівної резервному запасу) товарно-матеріальні запаси і тим самим скоротити витрати на їх зберігання; знизити ризик старіння та порчі матеріалів, усущки та ін.; відпрацьовувати та підтримувати на необхідному рівні механізм взаємодії всіх підрозділів підприємства, які приймають безпосередню участь в створенні товарно-матеріальних запасів.

Використання вказаної методики вимагає чіткої організації виробництва, а це під силу не кожному підприємству. Необхідний також постійний контроль за використанням матеріалів, контроль за наявністю резервного запасу для компенсації випадкових коливань витрат матеріалів. На відповідному рівні повинна бути і взаємодія з підприємствами — постачальниками та покупних виробів. Важливо також не втратити момента точки відновлення замовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Брігхем Є.Ф.* Основи фінансового менеджменту. Переклад з англійської. КП «ВАЗАКО», видавництво «Молодь», Київ — 1997

2. *Білейко О.Г.* Структура обігових коштів в умовах ринкової економіки. /Фінанси України.—№5.—2003.

3. *Бланк И.А.* Основы финансового менеджмента. Т.1.— К.: Ника-Центр, 1999.—592с.— (Серия «Библиотека финансового менеджера»; Вып.3)

4. *Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник:/* За ред. Проф.Г.Г.Кірейцева.—Київ: ЦУЛ, 2002.—496 с.

5. *Финансовый менеджмент: теория и практика: Учебник/* под. ед.Е.С.Стойановой.—М:изд-во Перспектива,1997.—405 с.

6. *Петленко Ю.В.* Проблеми забезпечення обіговими коштами виробничих підприємств в умовах економічної кризи./Фінанси України.— №9.—1998.

7. *Пан Л.В.* Управління обіговими коштами підприємницьких структур./Фінанси України.— № 6.—2000.